

ประสบการณ์งานพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก

(การเมืองภาคประชาชน)

โดยสภาผู้นำชุมชนตำบลศิลาลอย

กรณีศึกษาจาก

ผู้ใหญ่โชคชัย ลิ่มประดิษฐ์

ผู้ใหญ่บุญยืน วิเศษสมบัติ

และผู้นำเครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลศิลาลอย

กิ่งอำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

เรียบเรียงโดย

นางสาวปริญญาภรณ์ พรหมดวง

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน)

เผยแพร่โดย

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) สำนักงานปฏิบัติการภาคตะวันตก

เลขที่ 65/255 ถ.คทาวรร ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.ราชบุรี 70000

โทร. 032-322653 โทรสาร 032-322673

ประสบการณ์งานพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก(การเมืองภาคประชาชน) โดยสภาผู้นำชุมชนตำบลศิลาลอย

1. บริบทชุมชนตำบลศิลาลอย

การจัดงานรำลึกเฉลิมฉลองอำเภอปราณบุรีที่จัดเป็นประจำทุกปี เปรียบเสมือนการตอกย้ำถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อันเก่าแก่ของเมืองปราณบุรี อันเป็นเมืองประวัติศาสตร์ในสมัยอยุธยา ที่ประมาณการได้ว่า มีอายุไม่ต่ำกว่า 400 ปี ซึ่งสามารถพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์จากการขุดค้นพบโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่น โองหรือไหใส่ข้าวเปลือก ที่พบได้มากมาย ณ บริเวณแห่งนี้ ซึ่งมีผู้รู้หลายท่านสันนิษฐานไว้ว่า พื้นที่บริเวณแห่งนี้เป็นพื้นที่อยู่อาศัยของผู้คนที่ยอพยพมาเนื่องจากการหนีภัยสงคราม¹

กิ่งอำเภอสามร้อยยอด เป็นกิ่งอำเภอที่ถูกแยกออกมาจากอำเภอปราณบุรี เมื่อประมาณเดือนมกราคม 2538 โดยมีตำบลศิลาลอยเป็นหนึ่งในเขตการปกครองการบริหารราชการส่วนภูมิภาคที่ขึ้นตรงกับกิ่งอำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และหากกล่าวถึงที่มาของชื่อ ตำบลศิลาลอย จากการสอบถาม การสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในชุมชน ก็ได้รับคำตอบที่มาจากชื่อ ศิลาลอย ไว้สองแนวคิดที่ แนวคิดแรก สันนิษฐานว่า เนื่องจากสภาพพื้นที่บริเวณแห่งนี้มีก้อนหินโผล่ออกมาจากพื้นดินที่ทำไร่ ทำสวนมากมาย ซึ่งเป็นปัญหาที่ยากต่อการทำไร่ ทำสวน อีกทั้งลักษณะก้อนหินที่โผล่ออกมานั้นมองดูคล้ายก้อนหินลอยอยู่เหนือน้ำ แนวคิดที่สอง เกิดจากการบอกเล่าต่อๆ กันมาของผู้อาวุโสในชุมชนที่ชื่อ ดังกวย เป็นคนที่เกิดในพื้นที่นี้ (ปัจจุบันอายุ 60 กว่าปีและดำรงตำแหน่งเป็นนายกเทศบาลไร่เก่า) ได้มีการเล่าขานถึงตำนานว่า ณ บริเวณที่ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนไร่เก่า มีหนองน้ำหนึ่งข้างทางรถไฟสายใต้ มีก้อนหินโผล่ในหนองน้ำนั้นมากมาย มองดูแล้วคล้ายกับก้อนหินลอยอยู่บนพื้นน้ำ ทั้งสองแนวคิดดังกล่าว จึงได้กลายเป็นที่มาของการเรียกพื้นที่แห่งนี้ว่า “ศิลาลอย”

เดิมพื้นที่ตำบลศิลาลอยมีพื้นที่ครอบคลุมหมู่บ้านถึง 16 หมู่บ้าน ซึ่งหนึ่งใน 16 หมู่บ้านนั้นมีหมู่บ้านไร่เก่าอยู่ในเขตปกครองของตำบลศิลาลอยด้วย ต่อมาประมาณปี 2517 หมู่บ้านไร่เก่าได้ขอแยกตัวออกมาตั้งเป็นตำบลไร่เก่าในสมัยกำนันกิ่ง สาหร่าย โดยมีกำนันชะออม เทียมเทศเป็นผู้ดำเนินการขอแยกและได้ตั้งหมู่บ้านในปกครองของตำบลศิลาลอยจำนวน 10 หมู่บ้านมาตั้งเป็นตำบลไร่เก่า ส่วนตำบลศิลาลอยเหลือ 6 หมู่บ้าน ปัจจุบันตำบลศิลาลอยมีหมู่บ้านในปกครองจำนวน 9 หมู่บ้าน ดังนี้

- บ้านห้วยขวาง หมู่ 1
- บ้านนาปุม หมู่ 2
- บ้านหนองคาง หมู่ 3
- บ้านหนองหญ้าปล้อง หมู่ 4
- บ้านลาดวิถี หมู่ 5
- บ้านเขาโป่ง หมู่ 6
- บ้านหนองกลางดง หมู่ 7

¹ สัมภาษณ์ : นายชะออม เทียมเทศ กำนันตำบลศิลาลอย, นายโชคชัย ลิ้มประดิษฐ์, นายบุญยืน วิเศษสมบัติ, นางสาวบุญรัตน์ วิชิตธารารักษ์, นายไพฑูรย์ สุขปลั่ง, นายเสนอ จันทน์เทศและนายฤทธิสร โมใหญ่, วันที่ 9 ตุลาคม 2549

บ้านเกาะน่าน้อย หมู่ 8

บ้านเขาน้อยห้วยตามา หมู่ 9

สำหรับสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลศิลาลอย เป็นพื้นที่ราบเชิงเขา แยกเทือกเขา ตะนาวศรีเอียงลาดจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออกติดเทือกเขาสามร้อยยอด เทือกเขาตะนาวศรีเป็น เทือกเขาที่กั้นระหว่างพรมแดนไทย – พม่า มีความยาวตลอดตั้งแต่จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และระนอง ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มมีน้ำท่วมขัง มีลำห้วยหนองคาง ห้วยฝาง ซึ่งเป็นลำห้วยธรรมชาติที่เหมาะสมแก่การทำเกษตร ปลูกและเลี้ยงสัตว์ ส่วนลักษณะของดินเป็น ดินร่วนปนทรายและดินเค็ม บางพื้นที่เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำโดยเฉพาะบริเวณอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด นอกจากนี้ได้มีคลองชลประทาน ซึ่งเป็นคลองที่สร้างขึ้นตามพระราชดำริในปี 2514 – 2515 ที่มีการผัน น้ำมาจากเขื่อนปราณบุรี เพื่อใช้ในการเกษตรครอบคลุมในทุกหมู่บ้านของตำบลศิลาลอย ดังนั้นลักษณะ อาชีพของชาวบ้านแถบนี้จึงเป็นการประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการเกษตร การทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยง กุ้ง เลี้ยงปลา เลี้ยงวัว ปลูกพืชไร่พืชสวน เช่น มะพร้าว มะม่วง อ้อย สับประรดและยางพารา เป็นต้น

ด้านอาณาเขตของตำบลศิลาลอย มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 283,696 ไร่ ซึ่งมีอาณา เขตติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลหนองตาแต้ม อำเภอปราณบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลศาลาล้อย กิ่งอำเภอสามร้อยยอด

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลสามร้อยยอด กิ่งอำเภอสามร้อยยอด

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลเขาจ้าว อำเภอปราณบุรี

ด้านประชากรของตำบลศิลาลอย เป็นทั้งคนพื้นเพเดิมและคนที่อพยพมาจากต่างพื้นที่ โดยใน พื้นที่ราบฝั่งตะวันออกจะเป็นคนพื้นเพเดิมที่สืบสายมาจากคนเพชรบุรี ส่วนคนที่อพยพมาจากต่างพื้นที่ จะอพยพมาจากราชบุรีและนครปฐมเป็นส่วนใหญ่ จำนวนประชากรในปัจจุบันมีทั้งสิ้นประมาณ 10,287 คน เป็นชาย 5,066 คน หญิง 5,221 มีจำนวนครัวเรือน 2,733 ครัวเรือน

ตำบลศิลาลอย ถือได้ว่าเป็นตำบลที่มีความเหมาะสมทั้งในด้านการดำรงชีวิตและด้านการ ประกอบอาชีพ มีโครงสร้างพื้นฐานที่อำนวยความสะดวกสบาย ไม่ว่าจะเป็นถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ โรงงาน โรงเรียน โรงแรม สาธารณสุข สถานีตำรวจ สถาบันศาสนาที่ชาวชุมชนนับถือคือ ศาสนา พุทธและมีสถาบันการศึกษาทั้งในระดับประถมและมัธยมศึกษา เป็นจำนวนกว่า 9 แห่ง

2.จากแผนแม่บทชุมชนสู่สภาผู้นำชุมชน : บทเริ่มต้นของการสร้างประสบการณ์งาน พัฒนาประชาธิปไตยฐานรากโดยภาคประชาชน

หากเราถ้ามองถึงการสร้างประชาธิปไตยฐานรากที่เกิดจากประชาชนคนศิลาลอยเกิดขึ้นเมื่อใด... แผนแม่บทชุมชนตำบลศิลาลอยคงจะเป็นหลักฐานยืนยันได้อย่างชัดเจน เพราะแผนแม่บทชุมชนเป็น หนึ่งในกระบวนการที่สนับสนุนส่งเสริมชุมชนท้องถิ่นในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาค ประชาชนอย่างแท้จริง โดยผู้เขียนจะนำเสนอให้เห็นภาพการเกิดกระบวนการงานพัฒนาประชาธิปไตย แบบมีส่วนร่วมของคนตำบลศิลาลอย ดังนี้ แผนแม่บทชุมชนของคนศิลาลอยถือกำเนิดขึ้นครั้งแรกในหมู่ 7 บ้านหนองกลางดง เมื่อมีผู้นำการเปลี่ยนแปลงอย่างผู้ใหญ่โชคชัย ลี้มประดิษฐ์ ได้เดินทางไปศึกษาดู

ประมาณปลายปี 2543 การดำเนินการจัดทำแบบสอบถามของสภาผู้นำหนองกลางดง โดยการระดมความคิดของสภาผู้นำจำนวน 59 คน ที่มาจากกลุ่มสาขาอาชีพต่างๆ กลุ่มละ 4 คน มีการจัดทำแบบสอบถามออกมาได้ 28 ข้อที่ครอบคลุมทุกๆ เรื่องในชุมชน เช่น ด้านเศรษฐกิจ หนี้สิน สังคม การเมือง รายได้-รายจ่าย ปัจจัยการผลิต ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ความต้องการพัฒนาชุมชน ฯลฯ การดำเนินการร่วมกันดังกล่าวได้ทำให้เกิดข้อมูลชุมชนที่ถูกต้องและเป็นจริง ข้อมูลได้ถูกเปิดเผยให้เป็นที่รับรู้ในวงประชุมและได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาทางออกได้อย่างตรงจุด ถึงแม้ว่าระยะเวลาจะล่วงเลยมา ณ ปัจจุบันนี้หมู่บ้านหนองกลางดงก็ยังคงมีการดำเนินการเก็บข้อมูลอยู่เช่นนี้ทุกปี เพราะการเก็บข้อมูลทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลง ความล้มเหลวหรือความสำเร็จที่ได้

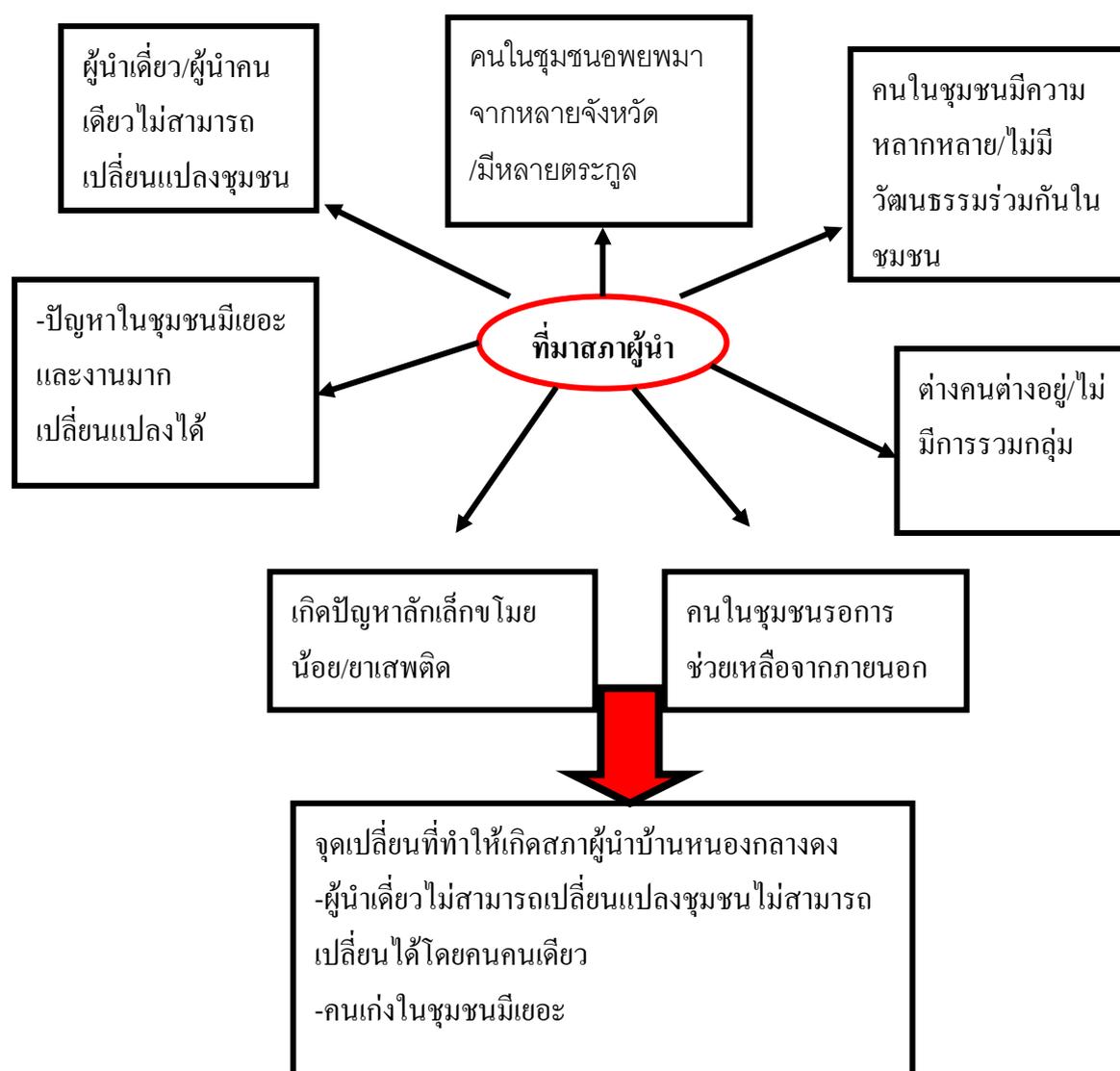
แนวคิดเรื่องผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้ถูกโยงเข้ากับเรื่องสภาผู้นำอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งจากประสบการณ์การทำงานพัฒนาที่ผ่านมา ผู้ใหญ่โชคชัยได้ให้ข้อคิดประสบการณ์ที่สำคัญว่า

“...การที่จะพัฒนาเรื่องใดๆ ควรเริ่มต้นที่การพัฒนาคน พัฒนาผู้นำหมายถึง ผู้นำต้องพัฒนาตัวเองก่อน ผู้นำไม่ควรคิดแก้ปัญหาจากปรากฏการณ์ที่เกิดหรือที่เป็นลักษณะแบบวัวหายล้อมคอก แต่ควรคิดแก้ปัญหาจากต้นเหตุ ผู้นำควรต้องมีบารมี บารมีหมายถึงการกระทำ บารมีเป็นสิ่งที่ซื้อไม่ได้แต่อำนาจเป็นสิ่งที่ซื้อได้ ดังนั้นหัวใจหลักของคนที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงควรอยู่ที่บารมีหรือการกระทำ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องเป็นผู้ช่วยยกระดับความคิดของชาวบ้าน เป็นการใช้ความรู้ในเชิงวิทยาศาสตร์ และเป็นกระบวนการทางปัญญา อย่างกรณีการทำแบบสอบถาม การเก็บข้อมูลก็คือกระบวนการทางปัญญาหนึ่งที่สามารถนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการคิด การหาคำตอบ หาทางออกหาทางแก้ไขให้ชุมชน...”

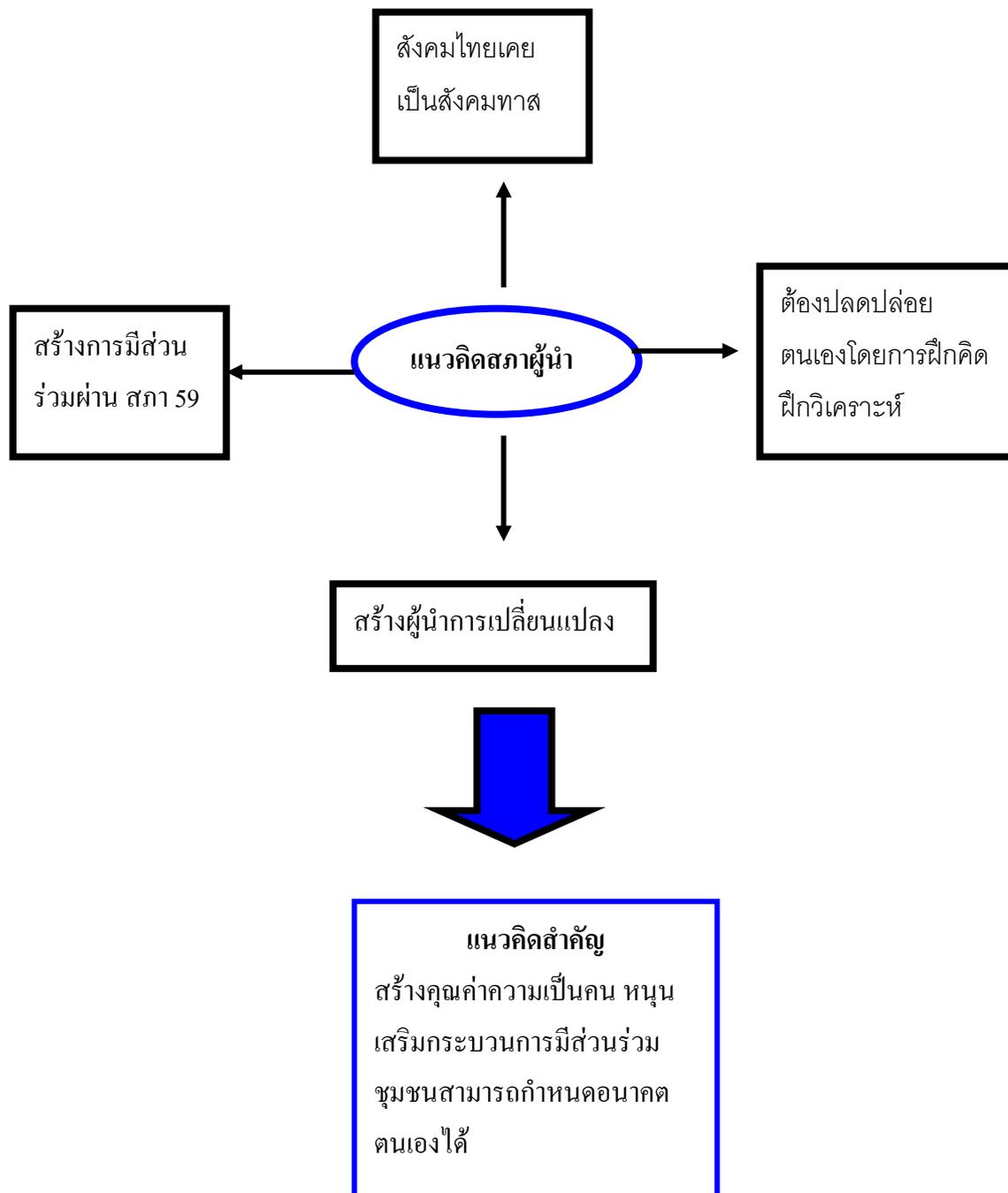
² สภาผู้นำหรือสภาประชาชน มีที่มาแนวคิดโดยผ่านคำบอกเล่าของผู้ใหญ่โชคชัย ลิมประดิษฐ์ ว่า ในช่วงชีวิตวัยเด็กของผู้ใหญ่ พื้นที่แถบปราณบุรี กุยบุรีและสามร้อยยอดถือได้ว่าเป็นพื้นที่สีชมพูหรือเป็นพื้นที่ก่อการร้ายของคอมมิวนิสต์ ในวัยเด็กผู้ใหญ่โชคชัยเป็นผู้ที่มีความสนใจเรื่องการเมืองมาตั้งแต่เด็ก ชอบฟัง ชอบอ่าน ประกอบกับช่วงนั้นได้เดินทางไปทำไร่ในเขตป่ากับพ่อของตนซึ่งเคยเป็นเสรีไทยมาก่อน และได้มีโอกาสเข้าไปร่วมฟังการประชุมการพูดคุยจากนักศึกษาที่เข้าป่า นักศึกษาเหล่านี้คุยเรื่องสิทธิเสรีภาพของคนไทย อุดมการณ์การยกระดับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน การจัดตั้งสภาประชาชน การกระจายรายได้ การระดมความคิดของชาวบ้านและการเปิดใจรับฟังการวิพากษ์วิจารณ์ จบจนเมื่อประมาณอายุ 17 ปีผู้ใหญ่โชคชัยได้เดินทางออกจากบ้านหนีเข้าป่าเพื่อตามหาอุดมการณ์ที่เขาสนใจ และเมื่อผู้ใหญ่โชคชัยออกมาได้ลงสมัครเลือกตั้งเป็นผู้นำหมู่บ้านหนองกลางดงและปรากฏว่าได้รับเลือก ตลอดระยะเวลาของการดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำบ้าน ผู้ใหญ่โชคชัยได้นำแนวคิดประชาธิปไตยฐานราก โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ความเท่าเทียมเข้ามาปรับใช้ในการทำงาน และได้เป็นที่มาของแนวคิดการจัดตั้งสภาประชาชนในเวลาต่อมา ซึ่งสภาประชาชนได้ใช้วิธีการนำเอาประชาชนที่เก่งในแต่ละด้านมาทำงานร่วมกัน เป็นทีมงาน ทีมกำหนดการพัฒนาและเน้นการใช้วิธีการคิดเป็นทีม

จากแนวคิดบวกกับประสบการณ์ของผู้ใหญ่โซคชัย การเริ่มต้นทำแผนลดหนี้ในชุมชน โดยการ
ใช้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจจึงเกิดขึ้นในปี 2544 จากตัวเลขการเป็นหนี้ที่สำรวจได้ประมาณ 13,855,000
บาท และสามารถลดหนี้ได้จำนวนถึง 9,500,000 บาทในปี 2548 และในปีนี้อ่องหมู่บ้านหนองกลางดงเริ่ม
เกาะเกี่ยวขยายแนวคิดการทำแผนแม่บทชุมชนไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลศีลาลอย โดยการนำแนวคิด
สภาผู้นำไปขยายในทุกหมู่บ้านในปี 2545 – 2548 ควบคู่ไปกับการจัดทำแผนแม่บทชุมชนระดับหมู่บ้าน
และระดับตำบลร่วมกัน ในการดำเนินการสภาผู้นำระดับตำบลที่มาจาก 9 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 5 คน เช่น
มาจากสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน, มาจากผู้ใหญ่บ้านโดยตำแหน่งหมู่บ้านละ 1 คน และจาก
ตัวแทนแกนนำหมู่บ้านละ 2 คน รวมมีสมาชิกสภาผู้นำตำบลศีลาลอยจำนวน 45 คน โดยมีทีมที่ปรึกษา
จากภาคีภาครัฐ เช่น ปลัดอำเภอ พัฒนาการ พัฒนาการ เกษตร และการศึกษาออกโรงเรียน และมีทีม
ประสานงาน 3 คน คือ ผู้ใหญ่โซคชัย ลี้มประดิษฐ์ ผู้ใหญ่บุญยืน วิเศษสมบัติและนายพลสิทธิ์ แยมเจริญ
กิจ ซึ่งเหตุผลของการนำแกนนำมาจากหลากหลายสาขาเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ช่วยลดความขัดแย้งภายใน
ชุมชนได้และสามารถมองปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้อย่างรอบด้านมากขึ้น ซึ่งจะขอสรุปกรอบ
แนวคิดของเกิดสภาผู้นำออกมาเป็นแผนภาพเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจน ดังนี้

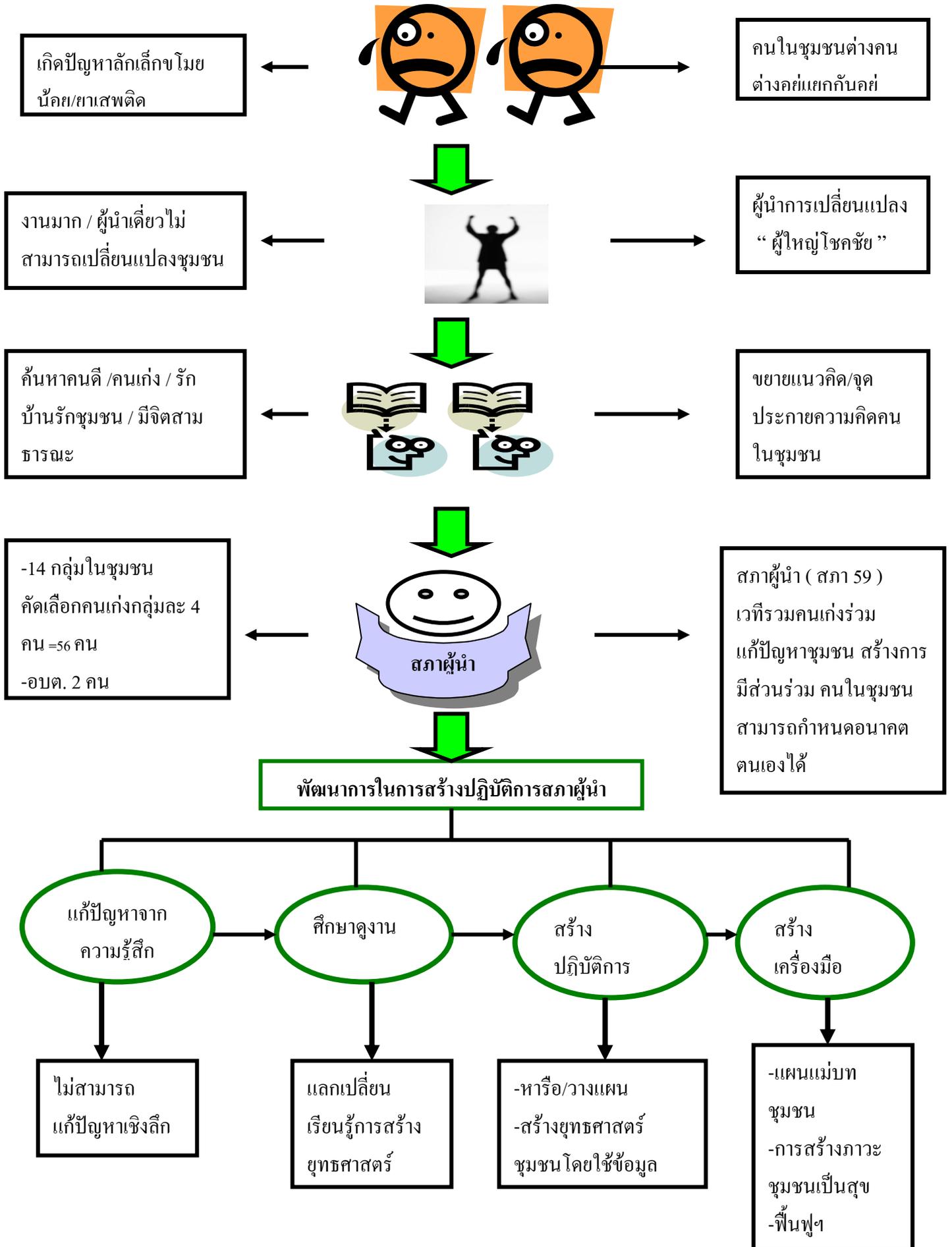
2.1 ที่มาสภาผู้นำชุมชน (สภา 59) การสร้างประชาธิปไตยจากรากบ้านหนองกลางดง

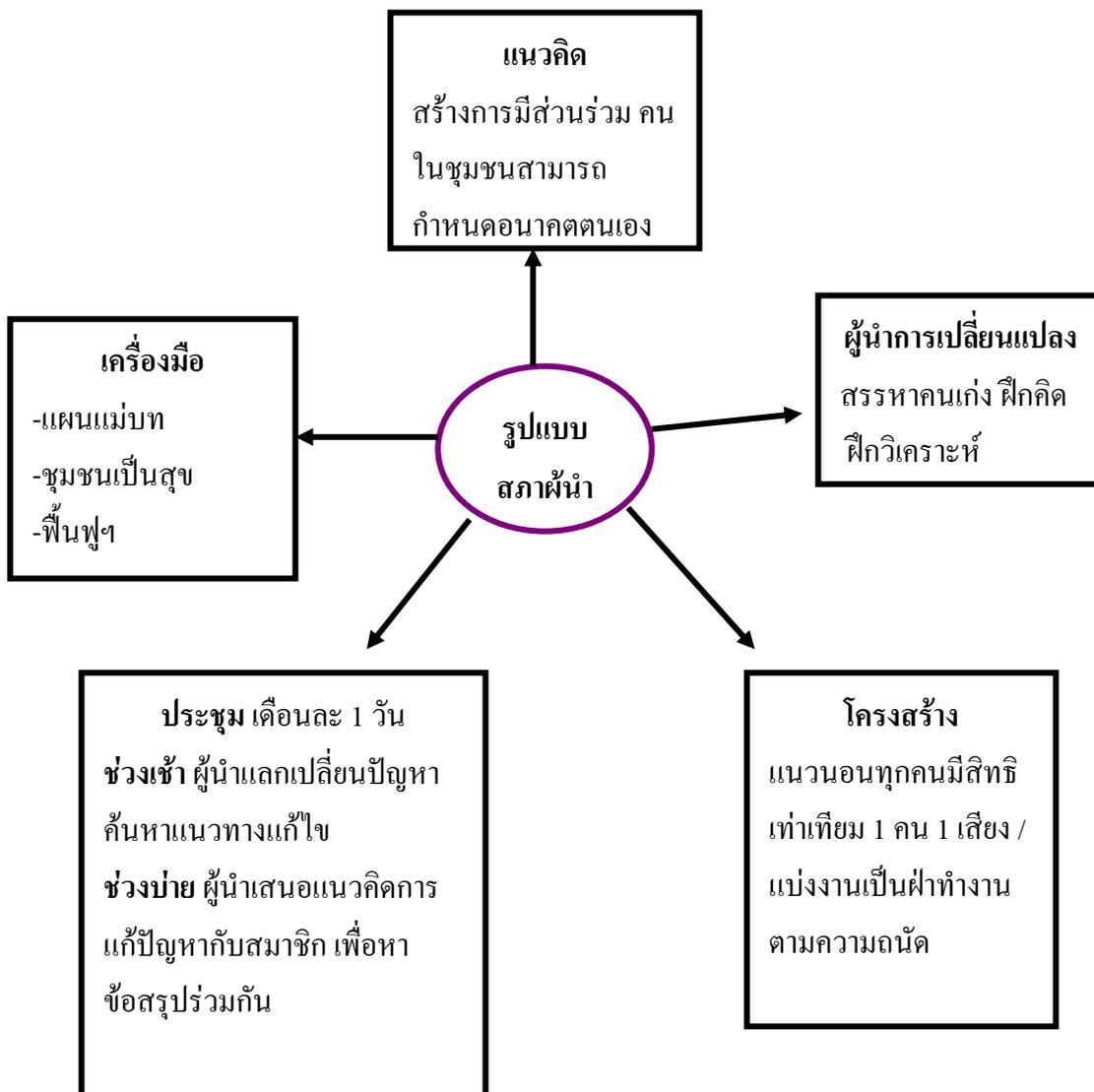
2.2 แนวคิดสภาผู้นำชุมชนการสร้างประชาธิปไตยฐานรากโดย “ผู้ใหญ่โชคชัย ลิ่มประดิษฐ์”

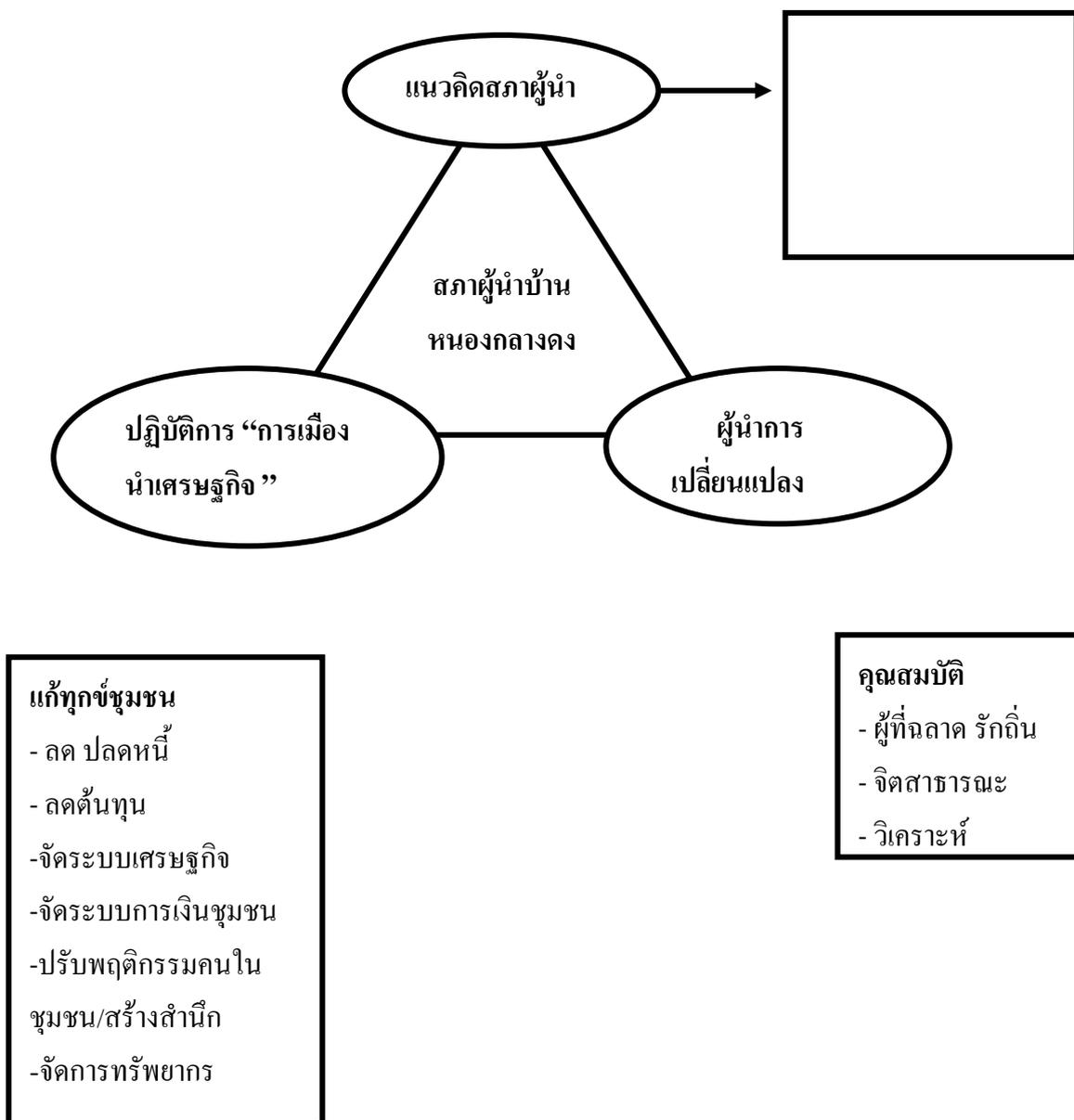
2.3 กระบวนการสร้างประชาธิปไตยโดยฐานราก โดยการพัฒนาสภาผู้นำชุมชน บ้านหนองกลางดง

2.4 รูปแบบสภาผู้นำชุมชนโครงสร้างประชาธิปไตยโดยฐานรากบ้านหนองกลางดง

2.5 ผลลัพธ์จากปฏิบัติการสภาผู้นำในการสร้างประชาธิปไตยฐานราก โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ณ วันนี้หากมีการถามถึงว่า แผนแม่บทชุมชนของคนศิลาลอย คืออะไร เกิดประโยชน์อะไรกับชุมชนบ้าง คำตอบที่มักได้รับก็คือ แผนแม่บทชุมชน คือ การทำการวิจัยตนเอง การวิจัยชุมชนตนเอง เป็นการเอาผลวิจัยที่ได้มาแปรสู่กระบวนการ การกำหนดทิศทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชน เพราะสิ่งที่ได้จากการทำแผนแม่บทชุมชน คือ ข้อมูล การรับรู้ข้อมูลของชาวชุมชนจะทำให้เกิดจิตสำนึกในเชิงรูปธรรม เกิดการปรับพฤติกรรมของตนเองและเกิดการพัฒนาตนเอง พัฒนาครอบครัวและพัฒนาชุมชนในที่สุด ในส่วนกิจกรรมการพัฒนาภายในชุมชนต่างๆ ที่เกิดจากแผนแม่บทชุมชน จะถูก

3.โครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นตำบลศิลาลอยปฏิบัติการการสร้างสังคมเข้มแข็ง : มองผ่านประสบการณ์การทำงานพัฒนาของคนศิลาลอย

งานปฏิบัติการการเคลื่อนไหวของชุมชนคนศิลาลอยในการสร้างสังคมชุมชนของตนให้เข้มแข็งได้ดำเนินการเคลื่อนไหวงานพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนจากการที่ชุมชนศิลาลอยได้จัดทำแผนแม่บทชุมชนร่วมกันสู่การจัดตั้งสภาผู้นำชุมชนจากระดับหมู่บ้านสู่การจัดตั้งสภาผู้นำชุมชนจากระดับตำบลดังที่ได้อธิบายไปแล้วในเบื้องต้น ซึ่งกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชนได้เป็นที่มาของการทำให้ชุมชนมองเห็นข้อมูล ปัญหา ศักยภาพ ทรัพยากร คน ภูมิปัญญา สิ่งที่เป็นหรือเป็นอยู่และทิศทางที่จะเคลื่อนไหวให้เกิดการพัฒนาชุมชนของตนในอนาคต โดยใช้กระบวนการแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และเกิดการเชื่อมโยงงานพัฒนากับโครงการต่างๆ ที่ลงมาสนับสนุนในพื้นที่ การเรียนรู้ การแลกเปลี่ยน การค้นหา การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชน ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา อาจกล่าวได้ว่าพลังชุมชนคนศิลาลอยแห่งนี้ได้เกิดการเรียนรู้การจัดการแบบพึ่งตนเองร่วมกัน ทั้งนี้ได้อาศัยขบวนการชุมชน แผนชุมชนเป็นเครื่องมือและแบบฝึกหัดการปฏิบัติการจัดการตนเอง ชุมชนตนเองเป็นการพึ่งพาตนเองอันกล่าวได้ว่าเป็นการนำไปสู่ฐานของการสร้างสังคมชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งผ่านโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นตำบลศิลาลอย

จุดเริ่มต้นของการดำเนินการโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นของตำบลศิลาลอย สืบเนื่องมาจากการที่ชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการทำแผนแม่บทชุมชนและได้เห็นข้อมูล สภาพปัญหาภายในชุมชนจึงได้มีการหารือหาทางแก้ไขระหว่างสภาผู้นำ อบต.และชาวบ้าน ซึ่งการหารือได้ทำให้เกิดการแก้ไขหาทางออกร่วมกันและได้เกิดเป็นกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน เช่น การแปรรูปสับปะรด ร้านค้าชุมชน กลุ่มปุ๋ยหมัก ปืมน้ำมันชุมชนและอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย ซึ่งได้มีการสะท้อนจากแกนนำท่านหนึ่งที่เสนอว่า “การทำกิจกรรมการพัฒนามากเท่าไร ยิ่งเป็นตัวชีวิตของการแก้ไขปัญหาชุมชนได้เท่านั้น”

เมื่อการดำเนินการทำกิจกรรมตามแผนแม่บทชุมชน ได้ดำเนินการขยายไปได้อย่างครอบคลุมทั้งตำบล ประมาณปี 2548 ประกอบกับช่วงนั้นได้เริ่มมีโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เริ่มเข้ามาในพื้นที่โดยการนำของผู้ใหญ่บุญยืน วิเศษสมบัติ แกนนำชุมชนสำคัญท่านหนึ่งที่ได้นำโครงการฟื้นฟูฯ มาเล่าให้ชาวชุมชนฟัง ซึ่งชาวชุมชนเห็นว่าเป็นโครงการที่ดี ซึ่งสามารถเชื่อมต่อกับแผนแม่บทชุมชนการแก้ไขปัญหาภายในชุมชนได้ ทุกคนภายในชุมชนจึงตกลงทำโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นตำบลศิลาลอย โดยเริ่มแรกชาวชุมชนเห็นว่าควรฟื้นฟู

ผลที่ได้จากการดำเนินการโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นที่เห็นเป็นรูปธรรม จะขอยกตัวอย่างมาพอสังเขป ดังนี้

- การเกิดศูนย์เรียนรู้เกษตรธรรมชาติแปลงสาธิต จำนวนกว่า 10 แปลงในตำบลศิลาลอย ซึ่งหนึ่งในสมาชิกศูนย์เรียนรู้เกษตรธรรมชาติ พี่ไพฑูรย์ สุขปลั่ง ได้แสดงความคิดเห็นว่า

“...แนวคิดการทำศูนย์เรียนรู้เกษตรธรรมชาติเป็นแนวคิดที่สร้างขึ้นมาให้เห็นเป็นรูปธรรม เป็นตัวอย่างให้ชาวชุมชนมาทำตามเรา จากเดิมการทำเกษตรที่ใช้ต้นทุนสูงการใช้สารเคมี แต่ครั้งเมื่อโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นลงมาที่ศิลาลอย ได้มีการสนับสนุนไปศึกษาดูงาน เช่น ที่ป่าละอู ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และที่ตำบลท่ามะขาม จังหวัดกาญจนบุรี แล้วเมื่อกลับมาได้มาทดลองทำ การทดลองทำทำให้เกิดการเรียนรู้ การทดลองทำทำให้เกิดการเปรียบเทียบ เมื่อการดำเนินการไปได้ระยะหนึ่งผลผลิตที่ได้เป็นที่พอใจ สามารถลดต้นทุนการผลิตได้มาก ระยะแรกๆ ชาวชุมชนที่นี่ไม่ได้ศรัทธาแต่เราก็ทำของเราไปเรื่อยๆ จนระยะเวลาช่วยบ่มเพาะให้ชาวชุมชนเกิดความศรัทธาได้ หลายคนเริ่มเข้ามาดู มาซักถามและนำไปปฏิบัติ จนเกิดเป็นการเผยแพร่ในชุมชนในระยะต่อมา...”

การแปรรูปผลิตภัณฑ์เพิ่มมูลค่าผลผลิต โดยโครงการนี้ได้เริ่มต้นที่หมู่บ้านหนองกลางดงเป็นหมู่บ้านต้นแบบการแปรรูป ซึ่งจากพื้นที่หมู่บ้านหนองกลางดงกว่า 70% ของพื้นที่ทั้งหมด ปลูกสับปะรด แต่ชาวชุมชนได้พบปัญหาว่า สับปะรดลูกเล็กโรงงานจะไม่รับซื้อ ทำให้เป็นปัญหาว่าสับปะรดเหล่านั้นต้องถูกทิ้ง ดังนั้นชาวชุมชนจึงมาแก้ไขปัญหาร่วมกันโดยการส่งผู้หญิงไปเรียนรู้เรื่องของการกวนสับปะรด กวนกล้วย ตามโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็กในหมู่บ้าน โดยการระดมหุ้น และการขอสนับสนุนงบประมาณจาก อบต. ได้มาประมาณ 90,000 บาท มาดำเนินการรวมกลุ่มแต่ไม่ประสบผลสำเร็จทางการตลาด อย่างไรก็ตามได้มีการพัฒนาฝีมือขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้งพัฒนาชุมชนเข้ามาสนับสนุนเรื่องการตลาด ปัจจุบันส่งขายไปถึงมหาชัย ระนอง ตามโรงแรมต่างๆ เช่น โกลเด้นเพลส หัวหิน และมีบริษัทน้ำมันบางจากมาสั่งซื้อจากกลุ่ม 900,000 ถู ซึ่งขณะนั้นได้กำไรมากกว่า 2,400,000 บาท การได้กำไรทำให้กลุ่มมาขยายโรงงานให้สมบูรณ์แบบขึ้น จากกระทะกวนธรรมชาติมาเป็นกระทะกวนไฟฟ้า มีเครื่องบด ตู้อบ และเสนอขอมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนส่งประกวดหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล ได้ระดับ 4

นอกจากการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นด้วยเกษตรกรรมชาติและการแปรรูปผลิตภัณฑ์แล้ว ชาวชุมชนที่นี้ยังได้ตระหนักในเรื่องของศาสนากับวัฒนธรรมดั้งเดิมอีกด้วย โดยการจัดทำโครงการสอนธรรมะ เข้าค่ายธรรมะให้แก่เด็ก เยาวชน ประมาณ 300 คน และการสนับสนุนการจัดโครงการกลองยาวประยุกต์ โดยชมรมผู้สูงอายุ ที่มีผู้สูงอายุเป็นครูสอนกลองยาวประยุกต์ให้แก่เยาวชนในชุมชน ซึ่งเป็นโครงการที่ส่งเสริมให้ชุมชนรู้คุณค่าของผู้สูงอายุและในทางกลับกันโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นได้เป็นโครงการที่มีคุณค่าต่อจิตใจของผู้สูงอายุด้วย หากจะพิจารณาดูผลกระทบของโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นอย่างถ่องแท้แล้วจะเห็นได้ว่าโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญของกระบวนการชุมชนตำบลศีลาลอย ที่ทำให้ได้ทำกิจกรรมร่วมกันบนฐานศักยภาพและปัญหาความต้องการของคนตำบลศีลาลอยนำพาสู่ การยกระดับความสามารถของชุมชนในการแก้ปัญหาพื้นฐานและทำให้เกิดความร่วมมือกันทุกภาคส่วนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนตำบลศีลาลอย

4. กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลศีลาลอย : ฐานคิดการสร้างชุมชนท้องถิ่นไม่ทอดทิ้งกัน

ที่มาของการจัดทำกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลศีลาลอย เกิดมาจากการเก็บข้อมูลการทำแผนแม่บทชุมชน พบว่าในชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก แต่ไม่ได้มีการรวมกันเป็นกองทุนเดียว จึงมีแนวคิดที่จะนำเงินจากกองทุนต่างๆ มาจัดตั้งเป็นกองทุนกลางเพื่อจัดสวัสดิการแก่สมาชิกได้อย่างทั่วถึง เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชนบนฐานคิดที่ว่า **“เป็นการสร้างชุมชนท้องถิ่นหรือสังคมแห่งความห่วงใย เอื้ออาทรและร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมกัน ไม่ทอดทิ้งกัน”** ซึ่งการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการของตำบลศีลาลอยได้มีการรวมเงินจากกองทุนต่างๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน กองทุนอาชีพ กองทุน อสม. กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มฅาปนกิจ งบ อบต. และงบ ศตจ.ปชช. มารวมเป็นกองทุนกลางสำหรับการจัดสวัสดิการให้คนในชุมชน ซึ่งการรวมกองทุนต่างๆ ดังกล่าวถือว่าการสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตให้แก่คนในชุมชน ประกอบกับช่วงระยะเวลานั้นสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้สนับสนุนโครงการพัฒนาสวัสดิการชาวบ้าน โดยสมทบร่วมตำบลละ 100,000 บาท

การเริ่มต้นของการจัดสวัสดิการได้ขยายผลส่วนหนึ่งมาจากกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนและกลุ่มฅาปนกิจในชุมชนแต่ยังมีได้ครอบคลุมในทุกหมู่บ้าน ดังนั้นการเริ่มต้นจัดทำสวัสดิการจึงเริ่มจากการรับสมัครสมาชิกให้ครบทั้งตำบล โดยการจัดสวัสดิการได้แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ สวัสดิการรายบุคคลและสวัสดิการรายครอบครัวในกรณีการเสียชีวิตของสมาชิก ส่วนการจัดสวัสดิการรายบุคคลใช้วิธีการสมทบวันละ 1 บาทและจะได้รับสวัสดิการตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิกรายบุคคลประมาณ 100 คน และรายครอบครัวประมาณ 600 ครอบครัว โดยมีการตั้งระเบียบกฎเกณฑ์ร่วมกัน ดังนี้

1. สมาชิกรายบุคคลต้องเป็นผู้มีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลศีลาลอย มีหลักฐานรับรอง มีทะเบียนบ้าน มีชื่ออยู่ในตำบลศีลาลอยและได้รับความยินยอมจากผู้ปกครองและกรรมการ
2. สมาชิกรายบุคคลต้องมีอายุตั้งแต่แรกเกิด ไม่จำกัดอายุ

3. ไม่เป็นผู้ป่วยใกล้ตายหรือรู้ล่วงหน้าว่าจะตาย ไม่เป็นคนทุพพลภาพอยู่เดิม
4. เป็นสมาชิกรายบุคคล ที่พร้อมปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของกองทุน
5. การสมัครเข้าเป็นสมาชิกรายบุคคลของกองทุนฯ ผู้สมัครต้องยื่นใบสมัครกองทุนพร้อมหลักฐานสำเนาทะเบียนบ้านและค่าธรรมเนียม 20 บาท

นอกจากการตั้งระเบียบหลักเกณฑ์แล้ว ยังมีการกำหนดหน้าที่ของสมาชิกร่วมกันอีกด้วย เช่น สมาชิกมีสิทธิเสนอความเห็นหรือสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนได้ สมาชิก 1 คนต่อ 1 เสียง สมาชิกต้องให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุม หรือหากสมาชิกทำผิดระเบียบที่กำหนดจะถูกตัดสิทธิประโยชน์ เป็นต้น

5. มุมมองเรื่องผู้นำกับชุมชนเข้มแข็ง : จุดพลิกผันงานสู่งานสร้างการยอมรับและรับรองสถานภาพองค์กรชุมชน

หากกล่าวถึงนิยามชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของผู้นำชุมชนตำบลลาลอยแล้ว ผู้นำหลายท่านได้ให้มุมมองแนวคิดไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

“...ชุมชนเข้มแข็ง ในความหมายของผมมิได้หมายถึง ชุมชนที่มั่งคั่ง ร่ำรวย หากแต่หมายถึงชุมชนที่ผืนใจกำลังกันได้อย่างเหนียวแน่น ร่วมกันเดินไปในทิศทางเดียวกัน เคารพในสิทธิและความคิดของกันและกัน มีจุดคิดเดียวกันว่า ชุมชนเป็นของทุกคนในชุมชนทุกคนมีหน้าที่ ที่จะทำให้ชุมชนมีความเป็นปกติสุข เป้าหมายสูงสุด คือ ความสุขแบบพอเพียงของแต่ละคนตามสถานะของตน...ซึ่งการที่จะไปสู่ชุมชนเข้มแข็งได้ เห็นว่า ผู้นำ เป็นสิ่งประการสำคัญหนึ่งที่จะช่วยนำพาให้ชุมชนเข้มแข็ง ผู้นำที่ดีต้องมีใจเป็นกลาง ทุ่มเท เปิดใจ ไม่มีอคติ เสียสละ ไม่เก่งคนเดียว มองการณ์ไกล เปิดโอกาส ดึงคนเก่งเข้ามาทำงาน มีคุณธรรม กล้าหาญ...นี่ควรจะเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้นำที่ควรมี...”

“...ในทัศนะของผม...ชุมชนเข้มแข็งควรเป็นชุมชนที่มีความพร้อมเพียง ทั้งผู้นำและผู้ตามในทุกๆ เรื่องๆ ในงานพัฒนา...”

“...ชุมชนเข้มแข็ง ต้องเป็นชุมชนที่สามารถจัดการปัญหาของตนเองได้ ไม่ต้องให้คนอื่นมาจัดการ สามารถช่วยเหลือตนเองได้ การใช้ประชาคมหมู่บ้านกำหนดทิศทางการพัฒนาจะไม่ก่อให้เกิดความแตกแยก และจะเป็นการพัฒนาที่ตรงกับจุดที่ชุมชนต้องการซึ่งการจัดการตัวเองของชุมชน มักจะอยู่ในรูปการรวมกันเป็นกลุ่มองค์กรชุมชน ประเภทต่างๆ หลากหลายประเภท ซึ่ง จุดนี้น่าจะเป็นเส้นทางที่นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง...”

“...ชุมชนเข้มแข็ง ผู้นำจะต้องมาก่อนมาทั้งตัวและใจ ผู้นำจะต้องสร้างศรัทธาให้เกิด สร้างความเชื่อมั่นให้กับชาวบ้าน...สิ่งหนึ่งที่ทำให้ตนเองหันมาทำงานให้ชุมชนคือ อดีตชุมชนที่เคยอยู่กันด้วยความรัก แต่ปัจจุบันอยู่แบบต่างคนต่างอยู่และ แตกแยก...”

จากทัศนะของผู้นำเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง คงจะเป็นบทสะท้อนให้เราท่านได้เห็นมุมมองแง่คิดของคนทำงานพัฒนาพอสมควร และหากกล่าวถึงคำว่าชุมชนเข้มแข็งจะมาเป็นจุดพลิกผันของการทำงานสร้างการยอมรับและรับรองสถานภาพในชุมชนตำบลศีลาลอยได้อย่างไร คำตอบที่น่าสนใจก็คือว่าชุมชนที่นี้ประกาศความเข้มแข็งของตนเองในรูปแบบของการมีสภาผู้นำชุมชนทั้งระดับหมู่บ้านและระดับตำบล หากที่นี้ไม่มีสภาผู้นำชุมชนที่มาจากแกนนำหลากหลายในหมู่บ้านของตำบลศีลาลอย ชุมชนแห่งนี้คงจะไม่สามารถทำงานสร้างการยอมรับและรับรองสถานภาพองค์กรชุมชนได้ เพราะการทำงานสร้างการยอมรับและรับรองสถานภาพองค์กรชุมชน ในทัศนะของชุมชน คือการรับรองการมีตัวตนของกลุ่มองค์กรชุมชนและ การรับรองความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ซึ่งสภาผู้นำชุมชนทั้งระดับหมู่บ้านและระดับตำบลในชุมชนจะเป็นผู้รู้ เป็นผู้บอกว่าชุมชนของเขามีกลุ่มองค์กรใดบ้าง มีสถานภาพตัวตนเป็นอย่างไร ทั้งนี้สภาผู้นำจะเป็นจะเป็นผู้เก็บข้อมูลและใช้การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลองค์กรโดยสภาผู้นำชุมชน โดยจากการเก็บข้อมูลองค์กรในเบื้องต้นของตำบลศีลาลอย พบว่า มีกลุ่มองค์กรชุมชนประมาณ 130 องค์กร และหากผ่านกระบวนการวิเคราะห์กลุ่มองค์กรคาดว่าน่าจะเหลือกลุ่มองค์กรชุมชนที่มีตัวตนที่ชัดเจนอยู่ประมาณ 80 องค์กร เนื่องจากยังมีบางกลุ่มองค์กรที่มีความซ้ำซ้อนในการทำงานและมีช่องโหว่ในเรื่องคณะกรรมการและสมาชิก แต่อย่างไรก็ตามการเก็บข้อมูลครั้งนี้ได้ทำให้เกิดการทบทวนตนเองและรู้ว่าตนเองเข้มแข็งเพียงใด

สำหรับในความหมายความเข้มแข็งของชุมชนศีลาลอย แกนนำชุมชนได้ย้ำว่าความ เข้มแข็งหมายถึงเข้มแข็งในลักษณะที่เรารู้ว่าเราทำได้ ความเข้มแข็งมิได้หวังผลให้คนอื่นมารับรองเรา ซึ่งการรับรองจะขึ้นจากการรับรองภายในชุมชน ดังนั้นการที่ พอช.มาสนับสนุนการทำงานสร้างการยอมรับและรับรองสถานภาพองค์กรชุมชนชาวชุมชนศีลาลอยแห่งนี้ เห็นเป็นเรื่องดี แต่ขอฝากแง่คิดคำถามถึง พอช. ว่า พอช.ทำงานเพื่อชุมชนหรือเพื่อสถาบัน หากเพื่อชุมชน ชาวชุมชนควรเป็นผู้ได้รับประโยชน์ แต่หากเพื่อสถาบัน กระบวนการนี้สามารถผลักดันให้ผู้นำและชุมชนที่เข้มแข็งกลายเป็นผู้นำที่อ่อนแอได้เหมือนกัน

นั่นคือบทสะท้อนทางความคิดของชาวบ้านในพื้นที่หนึ่ง ที่ได้สะท้อนออกมาให้คนทำงานพัฒนาทั้งหลายได้พิจารณาและตระหนักถึงทิศทาง กระบวนการทำงานที่ผ่านมาว่า หน่วยงานพัฒนาทั้งหลายกำลังพัฒนาชุมชนไปในทิศทางเช่นใด

ผลที่ได้ – การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งและการสร้างประชาธิปไตยฐานรากโดยภาคประชาชนของตำบลศีลาลอย

จากการดำเนินงานการพัฒนาความเข้มแข็งและการสร้างประชาธิปไตยฐานรากโดยภาคประชาชนของตำบลศีลาลอยที่ผ่านมา ณ วันนี้อาจสามารถกล่าวได้ว่า ชุมชนศีลาลอยได้รับประสบการณ์มองเห็นผลที่ได้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในลักษณะหลากหลายประการ ซึ่งสามารถประมวลสรุปได้ ดังนี้

1. เกิดความร่วมมือร่วมใจ เกิดความเข้าใจความเห็นอกเห็นใจระหว่างคนในชุมชน
2. เกิดศูนย์ประสานงานขององค์กรชุมชนที่มีภาคีหลายฝ่ายมาสนับสนุน
3. เกิดแนวคิดการพัฒนาจากการรับประชาธิปไตยฐานรากโดยภาคประชาชนที่ภาคประชาชนจะไม่เป็นเครื่องมือของใคร ภาคประชาชนจะต้องพัฒนาตามความต้องการของภาคประชาชนเอง
4. เกิดการเชื่อมโยงการทำงานกับ อบต. นายก อบต. ที่ยอมรับฟัง เปิดใจให้สภาผู้นำประชาชน

5. เกิดแนวคิดการเลือกตั้งนายก อบต.ที่มีจิตสาธารณะ นายก อบต.ที่ไม่ใช่ ผู้รับเหมา
6. เกิดการประชุมที่ใช้วิธีการเปิดใจ ช่วยเหลือกัน ช่วยเพื่อนคิด ซึ่งทำให้การทำงานพัฒนาชุมชน เป็นไปได้ด้วยดี
7. เกิดคนทำงาน แกนนำที่หลากหลาย ที่มาเป็นสภาผู้นำ ช่วยลดความขัดแย้งภายในชุมชนได้
8. เกิดการทำงานในรูปแบบโครงสร้างหน้าที่ในรูปแบบประชาธิปไตยโดยฐานราก ซึ่งไม่ใช่การทำงานแบบโครงสร้างอำนาจ เป็นการละลายอำนาจสู่ความร่วมมือแบบแนวราบ ไม่มีการทำคำสั่งแบบแต่งตั้ง เช่น มีประธาน มีกรรมการ
9. การเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์จังหวัด มีการเชื่อมโยงการทำงานกับ ศตจ.ปชช.เป็นลักษณะการขยายความคิดของสภาผู้นำ ซึ่งจะเป็นจุดเปลี่ยนการพัฒนาประชาธิปไตยฐานรากโดยภาคประชาชน และเกิดการขยายผลชุมชนนำร่องที่ใช้รูปแบบสภาผู้นำ ใน 16 ตำบลในจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ เช่น ตำบลบางสะพานน้อย สะพานใหญ่ แสงอรุณ เป็นต้น
10. เกิดการเชื่อมโยงกับศูนย์คุณธรรม มีการไปดูงานร่วมกับศูนย์คุณธรรม “การเมืองคุณธรรม” โดยใช้แนวคิดสภาผู้นำ ประโยชน์ของสภาผู้นำ การใช้เครื่องมือในการกลั่นกรองการเมืองเชิงคุณธรรม การเมืองสมานฉันท์ การส่งเสริมการเข้ามามีส่วนร่วม การค้นหาความดี การเชิดชูคนทำงานองค์กรชุมชนดีเด่น ลูกกตัญญู ซึ่งขณะนี้ในปีแรกที่เพิ่งเริ่มดำเนินการ เป็นการเชิดชูให้กำลังใจแก่คนทำงาน การให้คำตอบแทนคนทำงาน ซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการดึงคนเข้ามาทำงาน ทำดีแล้วได้รับการชื่นชม ได้รับรางวัลและอีกทั้งเป็นการส่งเสริมให้คนทำความดี มีจิตสาธารณะต่อชุมชน